

X congrés de PENSAMENT

“Història no és igual a memòria”

“Història i política: la transició i el debat d'idees” ha estat el títol del X Congrés de Pensament, coordinat per l'assagista Gustau Muñoz, que ha posat sobre la taula qüestions com ara l'ús que es pot fer dels esdeveniments històrics quan prenen la forma movedissa de memòria i serveixen per legitimar posicions presents.

La memòria és fràgil. I obliqua. I, sobretot, interessada. Per això no n'hi ha prou, amb aquesta, per alçar la bastida que comenci a travar històricament els fets d'un període tan recent i amb conseqüències que encara cuegen.

“A part del caràcter selectiu de la memòria, i independentment del fet que la història l'escriuen els vencedors, podria haver succeït que ni tan sols en aquell passat estiguérem fent el que pensàvem que estàvem fent.” El filòsof Francisco Fernández Buey coincidí plenament –almenys en aquesta qüestió– amb el professor i exrector de la Universitat de València, Pedro Ruiz, el director del Centre UNESCO de Catalunya, Agustí Colomines, o amb el mateix coordinador del congrés, Gustau Muñoz, que ja en l'acte inaugural llançava advertiment, premonició i divisa: “Història no és igual a memòria.”

Però, malgrat això, la realitat és que encara se'ns continua presentant –i estenent– un “relat dels fets” basat en la

versió que en donen un seguit de personatges que, si per a uns van ser els factòtums de la transició (la llista de protagonistes és curta, per al periodista i historiador Gregorio Morán: “Joan Carles de Borbó, Adolfo Suárez, Abril Martorell, el tàndem González-Guerra, Carrillo i pocs més”), per a d'altres no són, ni de bon tros, únics testimonis ni actors.

Tal com va explicar Pedro Ruiz en la conferència inaugural, i a banda del caràcter subjectiu que sempre arrossega qualsevol testimoni (possiblement interessat, d'altra banda, a destacar els mèrits propis o a ressaltar una coherència d'actes i pensament que no sempre coincideix amb la natura humana), no cal perdre de vista que “són testimonis interessats que, malgrat això, s'ofereixen sense crítica en el discurs ‘oficial’ com a ‘memòria-representació’ d'allò que ha succeït”. Ni el fet que, sense menystenir la importància de determinats actors des de les “altures”, té difícil explicació que esdevinguin “l'única

perspectiva a considerar” i “la veritable clau de la transició”: “d'aquesta forma desapareixen de l'escena altres tipus de memòria i es produeix una amputació i una homogeneïtzació gens innocents”.

Discurs oficial. Precisament sobre aquesta, més o menys reduïda, llista de testimonis s'ha anat bastint la narració que ara per ara fixa la memòria de la transició, el discurs oficial, el que es repeteix amb insistència per terra, mar i aire i s'hi imposa socialment. Pedro Ruiz ha analitzat detalladament alguns dels ítems d'un discurs que té molts altaveus i també moltes coincidències. I que, de seguida, sona a conegut.

Només com a exemple, una llista no exhaustiva d'algunes interaccions: el relat comença amb l'assassinat de Carrero Blanco, “un fet violent que crea temor i incertesa”; el “règim anterior” (difícilment se'n diu “dictadura”) queda relacionat amb la imatge d'un Franco malalt i dèbil, del qual se subratlla la davallada física i psicològica (són aquelles imatges del dictador –“anterior cap d'estat”– plorant o mig parlant des d'una veu imperceptible); el dictador està a mercè d'uns quants familiars i amics íntims que expressen la voluntat de resistir fins al final i que, juntament amb determinats sectors de l'exèrcit i els altres exaltats, acabaran copant en exclusiva el qualificatiu de “franquistes” (amb la qual cosa es desenganxa l'etiqueta de la resta de funcionaris i dirigents del règim, val a dir); i la transició es presenta com “l'obra d'uns pocs homes que van saber adonar-se del que tenia d'inviàbil la perpetuació del ‘règim anterior’, però que també temien una ruptura que podia

retrotraure'ns als pitjors moments del passat”.

La suma era dos més dos. En el procés de mitificació de determinats personatges hi juguen unes quantes premisses prèvies que el discurs oficial s'encarrega sistemàticament de deixar fixades a la memòria col·lectiva i que podem resumir brevíssimament, en: 1) la popularitat del “règim anterior” (Franco va morir al llit i les cues ploroses davant el seu taüt van ser llarguíssimes); 2) l'existència d'una societat que, en tot l'estat, es presenta com a “treballadora i pacífica”, que ha deixat enrere la guerra del 36 i que ha assolit un bon grau de “prosperitat econòmica” (sembla que, segons aquesta descripció, la incipient crisi del petroli no va tenir, a l'estat espanyol del “*pleno empleo*”, tanta repercussió com a la resta de les economies occidentals) i que, si vol un cert canvi, també vol que sigui “de manera pacífica i ordenada”; 3) una oposició democràtica que el discurs no identifica amb “l'esperit de llibertat i voluntat de canvi que s'ha anat estenent per amplis sectors de la població”, que sempre es descriu com a “dividida” i que és vista amb desconfiança per “la majoria” a causa dels plantejaments “rupturistes”, i 4) la reacció de la ultradreta i les posicions maximalistes de l'oposició “amenaçaven de ressuscitar la fractura de la Guerra Civil”.

Amb aquestes prèvies sobre la taula la solució esdevé molt clara i gairebé arriba a ser l'únic camí possible. I recita Ruiz el discurs oficial que fa lògic el desllorigador: “Trobar una tercera via entre immobilitistes i rupturistes, introduir una reforma que de dins del règim iniciara la transició a la democràcia. Cosa que només van saber fer un grup de persones.” I ja som al cap del carrer: ja tenim els “herois de la transició”, els qui són capaços de dur-la a terme entre els dos extrems, els qui cal recordar amb noms i cognoms, i als quals, diuen, acompanyava la massa silenciosa. Davant d'ells, el príncep, a qui, dos dies després de la mort de Franco, les Corts espanyoles proclamaven rei.

Perquè la reforma, fet i fet, tal com ens hi insisteix el relat oficial, va ser producte de la determinació de l'home que Javier Tusell descrivia, en un especial d'*El*

Dues taules del Congrés: a dalt, Gregorio Morán, Gustavo Muñoz, Romà Gubern i Francisco Fernández Buey; a sota, Javier Pérez Royo, Pau Viciano i Agustí Colomines, escoltant la intervenció d'Adolf Beltran.

País (“l'únic intel·lectual col·lectiu produït per la transició”, segons Gregorio Morán), com a “escut protector de la transició”: Joan Carles de Borbó. D'aquesta manera queda legitimada tant la figura del rei com la mateixa institució monàrquica que Franco havia restaurat.

Després hi haurà l'“ajut” del govern d'Adolfo Suárez. I després, encara, el d'una oposició que, esperonada per un “clima de violència” estès a tot l'estat (“Però —es pregunta Ruiz respecte a això—, si la situació estava fora de control, com és que quan hi ha el visticla a la reforma la tensió s'acaba?”) opta pel “sentit comú” i el que s'anomenarà “ruptura pactada”. Per bé que el fet, com apunta Ruiz, “comportara la renúncia a no poques reivindicacions democràtiques”, no és aquesta una qüestió que sigui considerada per la memòria oficial.

Per a ella, i en una veu del pedigrí de la de Victoria Prego, posem per cas, les coses tenen un altre prisma: vet aquí com el fet que el govern Suárez autoritzi la celebració de la Diada al Principat de Catalunya “resol d'una vegada i per sempre la reivindicació nacional catalana”.

Potser sí que, com plantejava algú en el Congrés de Pensament, davant l'ús de la memòria en benefici de determinat present que busca legitimar-se, comença a ser “l'hora dels historiadors”. En tot cas, caldrà no perdre tampoc de vista l'advertiment del professor Ruiz: “Ni la memòria social no és només una representació del passat tendenciosa per la ideologia que manifesta, ni la història no és només una investigació guiada pel noble somni d'assolir el saber objectiu.”